

YUQORI MALAKALI KADRLAR TAYYORLASH JARAYONIDA PSIXOLOGIK XAVFSIZLIK OMILLARI

Z.T.Alisherova – Andijon davlat pedagogika instituti o’qituvchisi
G.R.Xojiyeva –BT yo’nalishi talabasi
E-mail: gulzodahojiyeva206@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19424314>

Annotatsiya. Mazkur maqolada yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonida psixologik xavfsizlik konsepsiyasining nazariy asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda ta’lim jarayonida psixologik xavfsizlik muhitini shakllantirishning ahamiyati, uning talabalarning shaxsiy rivojlanishi, mustaqil fikrlashi hamda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi o’rni yoritilgan.

Tayanch so’zlar: psixologik xavfsizlik, yuqori malakali kadrlar, ta’lim jarayoni, professional kompetensiya, shaxs rivojlanishi, ijtimoiy-psixologik iqlim, motivatsiya, emotsional intellekt, psixologik barqarorlik.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические основы концепции психологической безопасности в процессе подготовки высококвалифицированных кадров. В исследовании подчеркивается важность создания атмосферы психологической безопасности в образовательном процессе, ее роль в личностном развитии студентов, развитии самостоятельного мышления и формировании профессиональных компетенций.

Ключевые слова: психологическая безопасность, высококвалифицированный персонал, образовательный процесс, профессиональная компетентность, личностное развитие, социально-психологический климат, мотивация, эмоциональный интеллект, психологическая устойчивость.

Abstract. This article analyzes the theoretical foundations of the concept of psychological safety in the process of training highly qualified personnel. The study highlights the importance of creating an environment of psychological safety in the educational process, its role in the personal development of students, independent thinking, and the formation of professional competencies.

Keywords: psychological safety, highly qualified personnel, educational process, professional competence, personal development, socio-psychological climate, motivation, emotional intelligence, psychological stability.

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli taraqqiyot sharoitida jamiyat hayotining barcha sohalarida keskin o’zgarishlar yuz bermoqda. Bu jarayon yuqori malakali, raqobatbardosh va mustaqil fikrlay oladigan kadrlarni tayyorlashni ta’lim tizimining ustuvor vazifasiga aylantirmoqda. Zamonaviy mutaxassis nafaqat chuqur kasbiy bilimga, balki emotsional barqarorlik, muloqot madaniyati va jamoada ishlash ko’nikmalariga ham ega bo’lishi zarur.

Yangi O’zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu esa ta’lim jarayonida sog’lom ma’naviy-psixologik muhitni shakllantirishni talab etadi.

“Yoshlarning salohiyatini ro’yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish muhimdir”. [1.O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga va xalqiga Murojaatnomasi, 20-dekabr 2022, Toshkent].

Psixologik xavfsizlik konsepsiyasi shaxsning o’z fikrini erkin bayon qilishi, xatodan qo’rqmasdan tashabbus ko’rsatishi va o’zini hurmat qilinadigan muhitda his etishini anglatadi. Bunday muhit innovatsion fikrlash, ijodkorlik va o’quv motivatsiyasining oshishiga xizmat qiladi.

Shu bois yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonida psixologik xavfsizlikning nazariy asoslarini o’rganish va amaliyotga joriy etish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonida psixologik xavfsizlikni ta’minlash muhim pedagogik va psixologik omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim tizimida shaxsning erkin fikrlashi, ijodiy salohiyati va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun qulay psixologik muhit yaratish zarur. Shu sababli psixologik xavfsizlik masalasi ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

“Ta’lim jarayonida pedagog va talaba o’rtasidagi psixologik hamkorlik o’qitish samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biridir.”[2.45-bet]

O‘zbek psixolog olimlaridan M.E. Zufarova o‘zining “Umumiy psixologiya” asarida shaxsning psixik rivojlanishi jarayonida ijtimoiy muhit, ta’lim jarayoni va pedagogik ta’sir muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi. Olimaning fikricha, shaxsning intellektual va kasbiy rivojlanishi uchun psixologik jihatdan qulay muhit yaratilishi zarur bo‘lib, bu jarayonda pedagogning kommunikativ madaniyati va psixologik qo‘llab-quvvatlash faoliyati muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, A. Raxmanov, Yo. Jumanazarov va S. Akbarov tomonidan yozilgan “Yosh davrlari psixologiyasi” asarida inson rivojlanish bosqichlarida psixologik barqarorlik va ijtimoiy moslashuv jarayonlari tahlil qilingan. Mualliflar yoshlar bilan ishlashda psixologik xavfsizlikni ta’minlash ularning shaxsiy rivoji, kasbiy yo’nalishi va ijtimoiy faolligini oshirishda muhim omil ekanligini ta’kidlaydilar

Pedagogika sohasidagi olimlar ham kadrlar tayyorlashda psixologik muhitning ahamiyatini alohida qayd etadilar. Masalan, pedagog olimlar tomonidan yaratilgan “Pedagogika” darsligida ta’lim jarayonida o’qituvchi va talaba o’rtasidagi ijobiy psixologik munosabatlar ta’lim samaradorligini oshirishi ta’kidlangan. Bu munosabatlar o‘zaro hurmat, qo‘llab-quvvatlash va ishonchga asoslanishi zarur.

O‘zbek tadqiqotchilaridan K. Xo‘shboqov psixologiya sohasida ilmiy salohiyatga ega kadrlar tayyorlash jarayonini o’rganib, bu jarayonda psixologik shart-sharoitlar muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi. Olimning fikriga ko‘ra, zamonaviy ta’lim tizimida ilmiy salohiyatli mutaxassislarni tayyorlash uchun ularning motivatsiyasi, ijodiy tafakkuri va psixologik barqarorligini rivojlantirish zarur.

Psixologik xavfsizlik masalasi ta’lim muhitini tashkil etish bilan ham chambarchas bog‘liq. Tadqiqotlarda ta’lim jarayonida psixologik xavfsiz muhit yaratish talabalarning ijodiy fikrlashi, tashabbuskorligi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishi qayd etilgan. Psixologik xavfsizlik mavjud bo‘lgan ta’lim muhitida shaxs o‘z fikrini erkin bayon qiladi, xatolardan qo‘rqmaydi va yangi g‘oyalarni ilgari surishga intiladi.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda yoshlarning psixologik xavfsizligini ta’minlashda axborot muhitining ham ahamiyati ko‘rsatib o‘tiladi. Bu borada S. Davletovning “Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik” nomli qo‘llanmasida shaxs, jamiyat va davlat darajasida psixologik xavfsizlikni ta’minlashning nazariy asoslari yoritilgan. Asarda axborot oqimi, ommaviy kommunikatsiya va ijtimoiy ta’sir omillarining shaxs psixologiyasiga ta’siri tahlil qilingan.

Bundan tashqari, zamonaviy tadqiqotlar ta’lim jarayonida psixologik xavfsizlikni ta’minlashda pedagog, psixolog va ota-ona hamkorligi muhim ekanligini ko‘rsatadi. Tadqiqotlarda bullying, stress va psixologik bosim kabi omillar yoshlarning psixologik barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi qayd etilgan. Shu sababli ta’lim muassasalarida psixologik xizmatni rivojlantirish zarur deb hisoblanadi.

Tahlil va natijalar. Yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonida psixologik xavfsizlik muhitini yaratish ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy ta’lim tizimida nafaqat bilim berish, balki talabalarning psixologik

barqarorligini ta’minlash, ularda mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, psixologik xavfsizlikni ta’minlashda bir necha muhim omillar ajralib turadi. Birinchidan, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi ijobiy kommunikativ munosabatlar ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O‘zaro hurmat, ishonch va qo‘llab-quvvatlash muhitining mavjudligi talabalarni faol fikrlashga undaydi. Ikkinchidan, ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuvni qo‘llash psixologik xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunday yondashuv talabalar individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning qiziqish va ehtiyojlarini inobatga olishni nazarda tutadi.

Tahlillar shuni ham ko‘rsatadiki, psixologik xavfsizlik mavjud bo‘lgan ta’lim muhitida talabalar o‘zlarining ilmiy va ijodiy salohiyatini erkin namoyon etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash jarayonida muhim natijalarga erishishga yordam beradi. Psixologik jihatdan barqaror va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yosh mutaxassislarning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi, ularda mas’uliyat, tashabbuskorlik va innovatsion fikrlash kabi sifatlarni shakllantiradi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim muassasalarida psixologik xavfsizlikni ta’minlash uchun pedagogik jarayonni insonparvarlik tamoyillari asosida tashkil etish, o‘qituvchilarning psixologik-pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda talabalarga psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish zarur. Shu bilan birga, ta’lim jarayonida zamonaviy interaktiv metodlar, jamoaviy ishlash shakllari va erkin muloqotga asoslangan pedagogik muhitni shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonida psixologik xavfsizlikni ta’minlash ta’lim sifatini oshirish, talabalar ilmiy salohiyatini rivojlantirish hamda ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida psixologik xavfsizlik konsepsiyasini amaliyotga keng joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa va takliflar. Yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini samarali tashkil etishda psixologik xavfsizlik muhitini yaratish muhim pedagogik omillardan biri hisoblanadi. Ta’lim jarayonida psixologik jihatdan barqaror va qo‘llab-quvvatlovchi muhit mavjud bo‘lsa, talabalar o‘z bilim va qobiliyatlarini erkin namoyon etish, mustaqil fikr bildirish hamda ilmiy faoliyatda faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bunday sharoit esa ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, psixologik xavfsizlik mavjud bo‘lgan ta’lim muhitida talabalar o‘zlashtirish darajasi yuqori bo‘ladi, ijodiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyati rivojlanadi. Shuningdek, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi o‘zaro hurmat va ishonchga asoslangan munosabatlar ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Natijada, talabalar kelajakdagi kasbiy faoliyatga yanada puxta tayyorlanadi.

Olib borilgan tahlillar asosida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1.Oliy ta’lim muassasalarida talabalarning psixologik holatini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan pedagogik muhitni shakllantirish.

2.Pedagoglarning psixologik-pedagogik bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali ta’lim jarayonida sog‘lom psixologik muhitni ta’minlash.

3.O‘qitish jarayonida interaktiv metodlar va shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish.

4.Talabalar uchun psixologik maslahat va qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish.

Umuman olganda, ta’lim tizimida psixologik xavfsizlikni ta’minlash yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu bois pedagogik

jarayonni tashkil etishda psixologik xavfsizlik tamoyillariga asoslangan yondashuvlarni qo‘llash ta’lim sifatini oshirish va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga va xalqiga Murojaatnomasi, 20-dekabr 2022, Toshkent
2. Krisko V.G. Pedagogika va psixologiya: darslik. – Toshkent: IJOD-PRINT, 2019.
3. Motivation and Personality / Abraham Maslow. — 3rd ed. — New York: Harper & Row, 1987.
4. Pedagogik psixologiya: Darslik / M.G. Davletshin, E.G‘. G‘oziyev; mas’ul muharrir B.R. Qodirov. — T.: Fan va texnologiya,
5. Psixologiya nazariyasi va amaliyoti: Oliy ta’lim muassasalari uchun darslik / G‘.B. Shoumarov, Sh.R. Baratov. — O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. — T.: O‘qituvchi, 2019.
6. Psychological Safety and Learning Behavior in Work Teams / Amy Edmondson // Administrative Science Quarterly. — 1999
7. Ta’lim jarayonida psixologik xavfsizlikni ta’minlash asoslari: Monografiya / N.A. Musurmonova. — T.: Innovatsiya-Ziyo, 2021.